

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама институты» ММ
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.iz.adilet.gov.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша
диссертациялардың негізгі ғылыми
нәтижелерін жариялауға арналған
басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы
Сәріпек Р.Қ. (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділдинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург,
Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Шерубай Құрманбайұлы – ф.ғ.д.
(Астана, Қазақстан)

Редакциялық алқа құрамы
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан) – (төраға)
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері (Астана,
Қазақстан)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов,
Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Казиев З.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қоныс В.Т. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Куликпаева М.Ж. – PhD (Астана,
Қазақстан)
Мұшанов Т.Е. (Астана, Қазақстан)
Нұрғазин Б.Қ. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Қостанай,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қырғызстан)

Журнал редакциясы
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
Джамбуршин К.А.

Қазақстан Республикасы Мәдениет
және ақпарат министрлігі Ақпарат
және мұрағат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 11219-Ж 15.11.2010 ж.
(Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі
мен мерзімі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Мәңгілік ел даңғ.,
8 ұй
тел: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....8

ҚР Әділет министрі М. Бекетаевтың 2018 жылғы 24 желтоқ-
санда Үкіметтік сағатында жылжымайтын мүлікті тіркеу мәселе-
лері бойынша сөз сөйлеуі.....13

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРІПЕКОВ Шет елдерде жария дауларды реттеудің ба-
лама нысандарын қолдану мәселесіне.....16
В.Х. СЕЙТИМОВА Қазақстан Республикасының Конститу-
циялық кеңесі – отбасы мен балалықты қорғау кепілі.....21
Ж.О. ТІЛЕМБАЕВА Заң шығармашылығындағы болжаудың
рөлі және заңдар қолданысының құқықтық салдарын айқындау өл-
шемшарттары туралы.....27
Р.Ғ. НҰРМАҒАМБЕТОВ «Конституциялық реттеу» ұғымы
туралы білімді тарихи-құқықтық талдау.....35
А.Б. ҚАЙЖАҚПАРОВА, Б.Б. ЕРМЕКБАЕВ Әкімшілік
әділет жүйесінде шағымдану институттары.....42

Азаматтық және азаматтық іс жүргізу құқығы

Х.-Й. ШРАММ Жария-құқықтық және жеке-құқықтық рет-
теу әдістерінің арақатынасы.....50
Е.А. ДЮСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Қоршаған ортаны
қорғау және энергия техникалық және денсаулық сақтау (клини-
калық зерттеулер) саласындағы құқықтық ережелерді жеткізудің
ағымдағы мәселелері.....61
У.Е. КУДИЯРОВА Ерлі-зайыптылардың бірлесіп жазатын
өсиетінің құқықтық табиғаты.....72
Г.Э. ӘБДІРАСҰЛОВА Қазақстан Республикасының азамат-
тық-құқықтық ақпарат айналымы аясындағы халықаралық ынты-
мақтастығының өзекті мәселелері.....77

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

О.И. СЕМЫКИНА (Мәскеу қ.) Заңды тұлғалардың қылмы-
стық жауаптылығының онтологиясы.....83

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ Егеменді Қазақстанда халықаралық
шарттарды орындауды конституциялық реттеу.....92
М.Ж. КУЛИКПАЕВА Халықаралық ғарыш құқығындағы жа-
уаптылық туралы нормалар және оларды Қазақстан Республикасы-
ның ұлттық заңнамасына имплементациялау.....97
И.А. ОРЛОВА (Санкт-Петербург қ.) Халықаралық, трансұлт-
тық және шетелдік юрисдикциялық органдардың шешімдері: мой-
ындау және орындау проблемалары.....104

Құқықтық мониторинг

Е.М. ЕЛУБАЙ, А.Ж. ҚАЛМАҒАМБЕТОВ Қазақстан Ре-
спубликасындағы сақтандыру қызметін ұйымдастырудың кейбір
аспектілері (құқықтық мониторингтің нәтижесі).....112
**Қ.Ж. ҚУАНДЫҚОВ, М.Қ. ЖУСУПБЕКОВА, Р.З. АБДРАХ-
МАНОВ** Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы коопера-
циясының ұйымдастырушылық-құқықтық дамуының проблемалары.....120

Мемлекеттік тілдегі заң шығармашылығы практи- касынан

Т.Е. МУШАНОВ, Н.А. ХАМЗИНА Қазақ әліпбиін латын
графикасына көшірудің кейбір мәселелері.....128
Б.А. ШОЛАН Халықаралық құжаттардағы терминдердің
кейбір мәселелері.....132
Н.А. БАЙКӘРІМОВА, Д.М. ШЫҢҒЫСБАЕВА Ғылыми
лингвистикалық сараптаманың кейбір мәселелері туралы.....137
А.К. МАХАМБЕТОВА, К.А. АЙНАБАЕВА Терминдерді
бірідендіру – уақыт талабы.....143

Жас ғалым мінбері

А.С. ТӨЛЕПБАЕВА, Т.К. МАКЕНОВ Жария құқықтық қа-
тынастардан туындайтын дауларды сотқа дейінгі реттеу институ-
тының құқықтық табиғаты.....154

Д.Б. АБДИЛЬДИНА Халықаралық шарттар жобаларына ғылыми сараптама жүргізудің кейбір ерекшеліктері туралы.....	161
Ф.П. ДОСАНОВА Жария құқықтық қатынастардан туындайтын дауларды сотқа дейінгі реттеудің баламалы нысандары: шетелдік тәжірибе және Қазақстан Республикасында пайдалану перспективалары.....	167
М.Н. БАЙСАҚАЛОВА «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық транзит дәлізінің құрылуы мен жұмыс істеуінің құқықтық проблемалары.....	174
А.Қ. РАҚЫШЕВА «Теміржол көлігі туралы» Қазақстан Республикасының Заңын талдау және оны қолдану практикасы.....	182
Ғылыми өмір хроникасы	
Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 27 қыркүйек.....	188
«Халықаралық сот төрелігі және интеграциялық үдерістерді нығайту» халықаралық конференциясы туралы ақпараттық хабарлама, Минск қ., 2018 жылғы 18-19 қазан.....	192
Әкімшілік құқық бойынша «Әкімшілік құқықтағы атқарушылық іс жүргізу» тақырыбындағы IX халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 1-2 қараша.....	195
Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 16 қараша.....	199
Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 30 қараша.....	203
Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті күніне арналған кітап көрмесі туралы ақпараттық хабарлама.....	206
Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 5 желтоқсан.....	208
Новосибирскке қызметтік сапар туралы ақпараттық хабарлама, 2018 жылғы 5 желтоқсан.....	214
Мәскеуге қызметтік сапар туралы ақпараттық хабарлама, 2018 жылғы 6-8 желтоқсан.....	217
Кітапхана қорына түскен басылымдар көрмесі туралы ақпараттық хабарлама.....	221
«Жаршының» мұрағат беттері	
М.А. АЙЫМБЕТОВ Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері (ҚР ЗИ Жаршысы. – №3(27)-2012. - 127-130 б.).....	223
Б.А. ШОЛАН М.А. Айымбетовтің «Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері» деген ғылыми жарияланымына қайта оралғанда.....	226
Есімнама	
Ш.В. ТЛЕПИНА Құқық қорғаушысы (Р.К. Сәрпековтің туған күніне орай).....	229
Заң ғылымдарының кандидаты, доцент Ж.О. Тілембаеваның мерейтойына орай.....	233
Библиография	
З.ғ.к., доцент К.В. Агамировтың 2-томдық монографиясына рецензия «Прогнозирование правовых рисков», – М.: Русайнс, 2018. – Т. 1. - 328-б. –Т. 2. – 332-б.....	234
«Профсоюзы: теория и практика» ұжымдық монографиясына рецензия / Б.Ж. Әбдірайымның жалпы редакциясымен. - Астана, 2018. – 357-б.....	238
Даналық ойлар	256

Учредитель и издатель:
ГУ «Институт законодательства
Республики Казахстан»
Издается с 2006 года

Все материалы журнала размещаются
на сайте www.iz.adilet.gov.kz
Включен в перечень изданий
для публикации основных научных
результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. (Астана, Казахстан) –
(председатель)
Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург,
Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва,
Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Ка-
захстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Шерубай Күрманбайұлы – д.ф.н.
(Астана, Казахстан)

Состав Редакционной коллегии
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан) – (председатель)
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – заслуженный дея-
тель культуры РК (Астана, Казахстан)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов,
Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)
Казиев З.Г. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)
Конусова В.Т. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)
Куликпаева М.Ж. – PhD (Астана,
Казахстан)
Мушанов Т.Е. (Астана, Казахстан)
Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Костанай,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Ка-
меногорск, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редакция журнала
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
Джамбурушин К.А.

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 11219-Ж
от 15.11.2010 г. Комитета информации
и архивов Министерства культуры
и информации Республики Казахстан
(№ и дата первичной постановки на учет
№6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес:
Республика Казахстан,
010000, г. Астана, пр. Мәңгілік ел, д. 8
тел.: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

СОДЕРЖАНИЕ

Колонка редакции	9
<i>Выступление Министра юстиции РК М. Бекетаева на Прави- тельстве в часе 24 декабря 2018 года по вопросам регистрации недвижимого имущества</i>	13
Конституционное и административное право	
Р.К. САРПЕКОВ К вопросу о применении альтернативных форм урегулирования публичных споров в зарубежных странах	16
В.Х. СЕЙТИМОВА Конституционный Совет Республики Ка- захстан – гарант охраны семьи и детства	21
Ж.У. ТЛЕМБАЕВА О роли прогнозирования в законодательстве и критериях определения правовых последствий действия законов	27
Р.Г. НУРМАГАМБЕТОВ Историко-правовой анализ знаний о понятии «конституционное регулирование»	35
А.Б. КАЙЖАКПАРОВА, Б.Б. ЕРМЕКБАЕВ Институты обжа- лования в системе административной юстиции	42
Гражданское и гражданско-процессуальное право	
Х.-Й. ШРАММ Соотношение публично-правовых и част- но-правовых методов регулирования	50
Е.А. ДЮСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Актуальные вопросы совершенствования законодательной регламентации в сферах ох- раны окружающей среды и энергоэффективности, а также здраво- охранения (клинические исследования)	61
У.Е. КУДИЯРОВА Правовая природа совместного завещания супругов	72
Г.Э. АБДРАСУЛОВА Актуальные вопросы международного сотрудничества Республики Казахстан в сфере гражданско-право- вого оборота информации	77
Уголовное право и уголовный процесс	
О.И. СЕМЫКИНА (г. Москва) Онтология уголовной ответ- ственности юридических лиц	83
Международное право и сравнительное правоведе- ние	
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ Конституционное регулирование исполнения международных договоров в суверенном Казахстане	92
М.Ж. КУЛИКПАЕВА Нормы об ответственности в между- народном космическом праве и их имплементация в национальное законодательство Республики Казахстан	97
И.А. ОРЛОВА (г. Санкт-Петербург) Решения междунаро- дных, транснациональных и иностранных юрисдикционных орга- нов: проблемы признания и исполнения	104
Правовой мониторинг	
Е.М. ЕЛУБАЙ, А.Ж. КАЛМАГАМБЕТОВ Некоторые аспекты организации страховой деятельности в Республике Казах- стан (результат правового мониторинга)	112
К.Ж. КУАНДЫКОВ, М.К. ЖУСУПБЕКОВА, Р.З. АБДРАХ- МАНОВ Проблемы организационно-правового развития сельско- хозяйственной кооперации Республики Казахстан	120
Из практики законодательства на государственном языке	
Т.Е. МУШАНОВ, Н.А. ХАМЗИНА Некоторые вопросы пе- ревода казахского алфавита на латинскую графику	128
Б.А. ШОЛАН Некоторые вопросы терминов в междунаро- дных договорах	132
Н.А. БАЙКАРИМОВА, Д.М. ШЫНГЫСБАЕВА О некото- рых вопросах научной лингвистической экспертизы	137
А.К. МАХАМБЕТОВА, К.А. АЙНАБАЕВА Унификация терминов – требование времени	143
Трибуна молодого ученого	
А.С. ТУЛЕПБАЕВА, Т.К. МАКЕНОВ Правовая природа ин- ститута досудебного урегулирования споров, вытекающих из пу- бличных правоотношений	154

Д.Б. АБДИЛЬДИНА О некоторых особенностях проведения научной экспертизы проектов международных договоров.....	161
Ф.П. ДОСАНОВА Альтернативные формы досудебного урегулирования споров, вытекающих из публичных правоотношений: зарубежный опыт и перспективы использования в Республике Казахстан.....	167
М.Н. БАЙСАКАЛОВА Правовые проблемы становления и функционирования международного транзитного коридора «Западная Европа - Западный Китай».....	174
А.К. РАКИШЕВА Анализ Закона Республики Казахстан «О железнодорожном транспорте» и практика его применения.....	182

Хроника научной жизни

Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 27 сентября 2018 года.....	189
Информационное сообщение о международной конференции «Международное правосудие и укрепление интеграционных процессов», г. Минск, 18-19 октября 2018 года.....	193
Информационное сообщение о IX международной научно-практической конференции по административному праву на тему: «Исполнительное производство в административном праве», г. Астана, 1-2 ноября 2018 года.....	196
Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 16 ноября 2018 года.....	200
Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 30 ноября 2018 года.....	204
Информационное сообщение о книжной выставке, посвященной Дню Первого Президента Республики Казахстан.....	207
Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 5 декабря 2018 года.....	210
Информационное сообщение о служебной поездке в Новосибирск, 5 декабря 2018 года.....	215
Информационное сообщение о служебной поездке в Москву, 6-8 декабря 2018 года.....	218
Информационное сообщение о выставке изданий, поступивших в фонд библиотеки.....	222

Архивные страницы «Вестника»

М.А. АЙЫМБЕТОВ Некоторые проблемы составления словаря юридических терминов (Вестник ИЗ РК. №3(27)-2012. - С. 127-130).....	223
Б.А. ШОЛАН Возвращаясь к научной публикации М.А. Айымбетова «Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері» (Некоторые проблемы составления словаря юридических терминов).....	226

Персоналии

Ш.В. ТЛЕПИНА Защитник права (Ко дню рождения Р.К. Сарпекова).....	229
К юбилею кандидата юридических наук, доцента Ж.У. Тлембаевой.....	233

Библиография

Рецензия на монографию к.ю.н., доцента К.В. Агамирова «Прогнозирование правовых рисков» в 2-х томах. - М.: Русайнс, 2018. - Т. 1. - 328 с. - Т. 2. - 332 с.....	234
Рецензия на коллективную монографию «Профсоюзы: теория и практика» / Под общ. ред. Б.Ж. Әбдірайыма. - Астана, 2018. - 357 с.....	238

Мудрые мысли	256
---------------------------	-----

Founder and publisher:
 SI «Legislation Institute
 of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
 All journal materials are placed
 on the website
www.iz.adilet.gov.kz

Included in the list of publications of basic
 scientific results of dissertations on legal
 sciences (Order CCES MES RK №894
 from 05.30.2013)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. (Astana, Kazakhstan) –
 (Chairman)
Abaydeldinov E.M. – d.j.s. (Astana,
 Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Kiev, Ukraine)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Malinowski V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Sherubai Kurmanbaiuly – d.ph.s. (As-
 tana, Kazakhstan)

Editorial Board members

Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana,
 Kazakhstan) – (Chairman)
Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Aiymbetov M.A. – Honored Worker of
 Culture of Kazakhstan, (Astana, Kazakh-
 stan)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Rus-
 sian)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Kaziyev Z.G. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Konusova V.T. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Kulikpayeva M.Zh. – PhD (Astana,
 Kazakhstan)
Mushanov T.E. (Astana, Kazakhstan)
Nurgazinov B.K. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Kostanai,
 Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-
 Kamenogorsk, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek,
 Kyrgyzstan)

The editorial staff

Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
Dzhamburshin K.A.

The certificate of registration of mass media
 №11219-G from 15.11.2010 from
 the Committee of Information and Archives
 of the Ministry of Culture and Information
 of the Republic of Kazakhstan
 (Number and date of primary registration
 №6592-Zh.07.09.2005.)

Address:

The Republic of Kazakhstan,
 010000, Astana, Mangilik el pr., 8
 tel.: 8 (7172) 74-02-06
 fax: 8 (7172) 74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
 e-mail: instzak-kz@mail.ru,
 institutzakonodatelstva@gmail.com

CONTENT

Editorial	11
<i>Speech of the Minister of Justice of the Republic of Kazakhstan</i> <i>M. Beketayev at the Government hour on December 24, 2018 concerning</i> <i>the issues of the registration of real estate</i>	13
Constitutional and Administrative Law	
R.K. SARPEKOV To the question of the administration alternative forms of the settlement of public-legal disputes foreign countries.....	16
V.Kh. SEITIMOVA Constitutional council of the Republic of Kazakhstan: a guarantee of the protection of the family and childhood.....	21
Zh.U. TLEMBAEVA On the role of forecasting in lawmaking and the criteria for determining the legal consequences of laws.....	27
R.G. NURMAGAMBETOV Historical and legal analysis of knowledge about the concept “constitutional regulation”.....	35
A.B. KAIZHAKPAROVA, B.B. ERMEKBAYEV Institutes of appeal in the system of administrative justice.....	42
Civil and Civil Procedural Law	
H.-J. SCHRAMM Correlation of public-legal and private-legal methods of regulation.....	50
Y.A. DYUSSENOV, A.K. LYAMBKOVA Current issues of implementation of legislative regulations in environmental protection and energy efficiency and health care (clinical researches).....	61
U.E. KUDIYAROVA The legal nature of the joint testament of the spouses.....	72
G.E. ABDASSULOVA Current issues of international cooperation of the Republic of Kazakhstan in the field of civil legal traffic information.....	77
Criminal law and Criminal procedure	
O.I. SEMYKINA Ontology of liability of legal persons.....	83
International and Comparative law	
Y. ABAIDELDINOV Constitutional regulation of the implementation of international treaties in sovereign Kazakhstan.....	92
M. Zh. KULIKPAYEVA Norms on responsibility in international space law and their implementation in the national legislation of the Republic of Kazakhstan.....	97
I.A. ORLOVA Decisions of international, transnational and foreign jurisdictional bodies and economic security of the state: problems of recognition and enforcement.....	104
Legal monitoring	
E.M. ELUBAY, A.Zh. KALMAGAMBETOV Some aspects of the insurance organization activities in the Republic of Kazakhstan (result of legal monitoring).....	112
K.Zh. KUANDYKOV, M.K. ZHUSUPBEKOVA, R.Z. ABDRAKHMANOV Problems of organizational and legal development of agricultural cooperation of the Republic of Kazakhstan.....	120
Lawmaking practice in the official language	
T. MUSHANOV, N. KHAMZINA Some issues of the transition of Kazakh alphabet into Latin graphics.....	128
B. SHOLAN Some questions of terms in international treaties.....	132
N. BAIKARIMOVA, D. SHYNGYSBAYEVA About background of occurrence of errors in the time of the scientific-linguistic expert examination.....	137
A.K. MAKHAMBETOVA, K.A. AINABAYEVA Unification of terms - the requirement of time.....	143
Young scholar tribune	
A.S. TULEPBAEVA, T.K. MAKENOV The legal nature of the institution of pre-trial settlement of disputes arising from public relations.....	154

D.B. ABDILDINA Some features of academic expertise of the drafts of international treaties.....	161
F.P. DOSSANOVA Alternative forms of pre-trial settlement of disputes arising from public relations: foreign experience and prospects for use in the Republic of Kazakhstan.....	167
M. BAISAKALOVA Legal issues of formation and functioning of the international transit corridor “Western Europe – Western China”.....	174
A.K. RAKISHEVA Analysis of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Railway Transport» and the practice of its application.....	182

The Chronicle of Scientific Life

Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, September 27, 2018.....	191
Information note on the international conference «International Justice and Strengthening of Integration Processes», held in Minsk, Belarus, October 18-19, 2018.....	194
Information note on the IX International scientific and Practical Conference on Administrative Law «Executive proceedings in administrative law», Astana, November 1-2, 2018.....	197
Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, November 16, 2018.....	201
Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, November 30, 2018.....	205
Information note on the book exhibition dedicated to the Day of the First President of the Republic of Kazakhstan.....	207
Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, December 5, 2018.....	212
Information note on the business trip to Novosibirsk, December 5, 2018.....	216
Information note on a business trip to Moscow, 6-8 December 2018 year.....	220
Information note on the exhibition of publications received by the library.....	222

The archive pages of the«Bulletin»

M.A. AYMBETOV Some problems of compiling a glossary of legal terms (Vestnik IL RK. № 3 (27) -2012. - P. 127-130).....	223
B.A. SHOLAN Returning to the scientific publication M.A. Aymbetov «Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері» (Some problems of compiling a dictionary of legal terms).....	226

Personalities

Sh.V. TLEPINA Defender of Law (To the birthday of R.K. Sarpekov).....	229
On the anniversary of the candidate of legal sciences, associate professor Zh.U. Tlembaeva.....	233

Bibliography

REVIEW to the monograph by Ph.D., associate professor K.V. Agamirova «Forecasting of legal risks» in 2 volumes. - М.: Пы-сайнс, 2018. - Т. 1.- 328 p. –Т. 2. - 332 p.....	234
REVIEW of the collective monograph «Trade Unions: Theory and Practice» / Under total. ed. B.ZH. Abdiyayma. - Astana, 2018. - 357 p.....	238

Wise thoughts	256
----------------------------	-----

шіден заң жобасын әзірлеушінің өзі жасаған мәтінін басқа тұрғыдан көру қиын, бұл жерде әдеби туындымен сияқты, жазушы жаңылысуы мүмкін – өз қателерін көре бермейді, тәжірибелі редактордың көмегі керек. Ал заңдар тек кәсіби заңгерлерге ғана емес, барлық азаматтар үшін түсінікті әрі қолжетімді болуға тиіс.

Сол себепті заңнамалық актілер жобаларын ресімдеудің бірізділігін сақтаған және олардың тілі мен мәнерін жетілдірген маңызды. Тұжырымдар мен пайдаланылатын тіл оларды түсінуге ғана емес, НҚА тиімді пайдаланудың жолы болып табылады.

Лингвистика орталығының сарапшылары Жарғыға сәйкес орыс және қазақ тілдеріндегі мәтіндердің теңтүпнұсқалылығын ғана тексереді.

Мәтіндер теңтүпнұсқалылығын тексе-

ру барысында сарапшылар лингвистикалық сараптаманың міндеттері туралы ұмытпауы қажет, олар мысалы: сөздер мен сөйлемдерді; құжат мәтінін түсінудің мүмкін жолдарын анықтап, оның ережелерін; мағынасын анықтау үшін кез келген мәтінді; басқа терминдермен ұқсастығын не айырмашылығын анықтау үшін түрлі терминдерді және т.б. түсіндіру және мағынасын ашу.

Жан-жақты тілдік талдау туралы, әрине, ұмытпаған жөн (морфологиялық, стилистикалық, лексикалық және т.с.с.).

Жоғарыда жазылғанның негізінде ғылыми лингвистикалық сараптаманы өткізу кезінде кемшіліктердің болуына жол бермейтін дұрыс тегікті ойластырған және жоғарыда көрсетілген проблемаларды әзірлеушілердің есепке алуы үшін міндетті түрде көрсеткен маңызды деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1800002018/> 27.09.2018 ж. жағдай бойынша.

REFERENCES

1. State of the Nation Address by the President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev, January 10, 2018 New opportunities under the fourth industrial revolution // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1800002018/> as at 27 september 2018.

УДК 340.113

ТЕРМИНДЕРДІ БІРІЗДЕНДІРУ – УАҚЫТ ТАЛАБЫ

Айгүл Көбейсінқызы Махамбетова

Қазақстан Республикасының Заңнама институты Лингвистика орталығы НҚА және халықаралық шарттар жобаларының ғылыми лингвистикалық сараптамасы секторының ғылыми қызметкері, құқық магистрі; Астана қ., Қазақстан Республикасы; e-mail: tak271079@mail.ru

Қымбат Әбілқайырқызы Айнабаева

Қазақстан Республикасының Заңнама институты Лингвистика орталығы НҚА және халықаралық шарттар жобаларының ғылыми лингвистикалық сараптамасы секторының кіші ғылыми қызметкері; Астана қ., Қазақстан Республикасы; e-mail: ajnabaevak@mail.ru

Түйін сөздер: аударма; кірме сөздер; терминология; терминдер; заңнама; Кодекс.

Аннотация. Тіл білімінің қай саласын алсақ та, терминология мәселесі өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Арнаулы ұғымдардың атаулары мен терминдері, ұғымдар жүйесі арнайы зерттеуді қажет етеді. Тілдің лексикалық ерекшеліктерін айқындаған кезде, терминологиялық жүйе шеңберіндегі ұғымдар жүйесі мен оның сипаты тілдік нормаларға талдау керектігін көрсетті.

Қазақ терминологиясындағы халықаралық терминдердің қалыптасуы, шығу тарихы және оның түрлері ғылыми ұғымдарды білдіру болып табылады. Мақалада кірме сөз-

дерді қолданғанда немесе оларды қазақ тіліне аударғанда этимологиялық түпнегізі, семантикалық мазмұны, грамматикалық құрылымы бойынша, сондай-ақ басқа тілдердегі баламаларына қатысты мәселелер зерттелді әрі талданды.

Халықаралық құжаттарда қолданылатын заң терминдерінің қалыптасуындағы аударманың маңызы зор. Заң лингвистикасына, заң терминдерінің мемлекеттік тілде дұрыс қолданылуына, лексикалық нормасының құқықтық нормамен өзара үйлесуіне қатысты жан-жақты ақпараттар берілді. Заңның құқықтық мазмұнының түсінікті әрі нақты болуы терминдердің мемлекеттік тіліміздегі дұрыс аудармасымен де, заңнама лингвистикасының терминологиялық сипатымен де өзара байланысты.

Жаңа терминдерді енгізу процесі қазақ тілі терминологиясының және тілдік мәдениет нормаларының, яғни қолданыс заңдылықтарының одан әрі дамуын әрі жаңғыруын қажет етеді. Тілдік нормалардың қалыптасуы мен тұрақталуы туралы мәліметтер, сондай-ақ қаралып отырған мәселе аясында басқа да проблемалар сараланды.

Елімізде терминологияны одан әрі жетілдіру мен белгілі бір жүйеге келтіру үшін көңіл бөлінуде әрі нақты қадамдар жасала түсуде. Қазіргі уақытта терминология жандана түсуде әрі арнаулы салалар да өзіндік жаңа атауларына ие болуда.

Терминологиядағы бірізділік негізі заң терминдерінің мемлекеттік тілде дұрыс түзілуінен, яғни оның лексикалық нормасының құқықтық нормамен өзара үйлесуінен басталуы тиіс. Терминологияның өзіндік дамуы мен қалыптасуы бар. Оны қоғам өмірінде болып жатқан саяси – экономикалық, рухани – мәдени, тарихи – әлеуметтік өзгерістермен байланысы бар десек қате айтпаған болар едік. Қазақ терминологиясының даму тарихы мәселесіне тоқталған ғалымдардың пікірлері де назардан тыс қалмады.

УНИФИКАЦИЯ ТЕРМИНОВ – ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

Махамбетова Айгуль Кобейсиновна

Научный сотрудник сектора научно-лингвистической экспертизы НПА и международных договоров Центра лингвистики Института законодательства Республики Казахстан, магистр права; г. Астана, Республика Казахстан; e-mail: mak271079@mail.ru

Айнабаева Кымбат Абилхайровна

Младший научный сотрудник сектора научно-лингвистической экспертизы НПА и международных договоров Центра лингвистики Института законодательства Республики Казахстан; г. Астана, Республика Казахстан; e-mail: ajnabaevak@mail.ru

Ключевые слова: перевод; заимствованные слова; терминология; термины; законодательство; Кодекс.

Аннотация. Для любой отрасли языкознания вопрос терминологии является одним из актуальных. Наименования специальных понятий и терминов, система понятий требуют специального исследования. При выявлении лексических особенностей языка система и характеристика понятий в рамках терминологии указывают, что требуется анализ языковых норм.

Формирование международных терминов в казахской терминологии, история происхождения и его виды проявляются в отражениях научных понятий. В статье при применении заимствованных слов или переводе на казахский язык исследованы и проанализированы вопросы по этимологической основе, семантическому содержанию, грамматической структуре терминов, а также касательно альтернатив в других языках.

На сегодняшний день роль перевода в формировании юридических терминов, применяемых в международных документах, является актуальным вопросом. Предоставлена всесторонняя информация относительно юридической лингвистики, правильного применения юридических терминов в государственном языке, взаимосочетания лексической нормы с правовой. Ясность и конкретность правового содержания закона взаимосвязаны и с правильным переводом терминов на государственный язык, и с терминологической спецификой юридической лингвистики.

Процесс внедрения новых терминов требует дальнейшего развития и модернизации терминологии казахского языка и норм культуры речи, следовательно, правомерности применения. Проанализированы сведения о формировании и стабилизации языковых норм, также другие вопросы в рамках рассматриваемой проблемы.

В стране уделяется внимание и предпринимаются конкретные шаги для дальнейшего совершенствования и систематизации терминологии. На сегодняшний день терминология расширяется, и специальные отрасли дополняются собственными новыми наименованиями.

Основа унификации в терминологии должна начинаться с правильного формирования юридических терминов в государственном языке, взаимосочетания лексической нормы с правовой. Развитие и становление терминологии своеобразно. Мы не ошибемся, если скажем, что это связано с происходящими политико-экономическими, духовно-культурными, историко-социальными изменениями в общественной жизни. Не остались без внимания и мнения ученых, исследовавших вопросы истории развития казахской терминологии.

UNIFICATION OF TERMS - THE REQUIREMENT OF TIME

Makhambetova Aigul Kobeyzinovna

Researcher of the sector of scientific and linguistic expertise of normative legal act and international treaties of the Center for Linguistics of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan, Master of Law; Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: mak271079@mail.ru

Ainabayeva Kymbat Abilkhairovna

Junior Researcher of the sector of scientific and linguistic expertise of normative legal act and international treaties of the Center for Linguistics of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan; Astana, Republic of Kazakhstan; e-mail: ajnabaevak@mail.ru

Keywords: translation, borrowed words; terminology; terms; legislation; Code.

Abstract. For any branch of linguistics the question of terminology is one of the most urgent. The titles of special definitions and terms, the system of definitions require special study. When identifying the lexical features of the language, the system and the description of definitions within the framework of terminology indicate that an analysis of language norms is required.

The formation of international terms in the Kazakh terminology, the history of origin and its types are appeared in the reflections of scientific definitions. In the article, when applying borrowed words or translating into Kazakh, questions on etymological basis, semantic content, grammatical structure of terms, as well as regarding alternatives in other languages, are analyzed.

Today, the role of translation in the formation of legal terms used in international documents is a pressing issue. Comprehensive information on legal linguistics, the correct use of legal terms in the state language, the combination of lexical norms and legal are provided. Clarity and concreteness of the legal content of the law are interrelated with the correct translation of terms into the state language and with the terminological specifics of legal linguistics.

The process of implementation of new terms requires further development and modernization of the terminology of the Kazakh language and the norms of the culture of speech, therefore, the legitimacy of the application. Information on the formation and stabilization of language norms, as well as other issues in the framework of the considering problem are analyzed.

State pays attention at and takes concrete steps to further improvement and systematization of terminology. Today, the terminology is expanding, and special branches are complemented by their own new titles.

The basis of unification in terminology should begin with the correct formation of legal terms in the state language and combination of the lexical norm with the legal one. The development and formation of terminology is peculiar. We will not be mistaken if we say that this is connected with the ongoing political, economic, spiritual, cultural, historical and social changes in public life. The opinions of scientists who studied the history of the development of Kazakh terminology are not passed over.

Қазақ терминологиясындағы басты міндеттердің бірі – ғылыми ұғымды білдіру, сол арқылы ғылымды дамыту. Терминдер арнайы мамандар мен ғалымдарға ғана қажетті шартты таңба емес. Шын мәнісінде терминдер шет тілдерден енгендіктен емес, халық тілі негізін-

де жасалады. Халықаралық терминологияның болуы – тіліміздің байлығын көрсетері анық.

Өз тіліміздің қыр-сырын жете білу, мән-мағынасын, күшін, әлеуеттілігін түсіну қажет етіледі. Шет тілдерден енген сөздердің өзіндік ерекшелігі бар. Мәселен, индика-

тов деген сөздің орысшасы – изъяснительное, ал қазақшасы – ашық рай деп аударылады. Нақтырақ айтқанда, амал-әрекеттің өткенде, қазірде және келешекте болуы болмауын білдіретін негегативті грамматикалық дәрежені айтады. Сол сияқты локатив – местный падеж – жатыс септік, сигнификат – обозначаемое – таңбаланушы, гомогенный – однородный – біртекті деген мағынада аударылды.

Ресми құжаттарда ең жиі қолданылатын сөз тіркестерін қазақшаға аударғанда алдымен сөздің түбірін тауып алып, содан кейін қазақ тілі қосымшалары жалғануы керек. «Орыс тіліндегі «химико-технологический институт», «физико-географические процессы», «литолого-петрографические исследования» деген сөз тіркестері «химико-технологиялық институт», «физико-географиялық үдерістер», «литолого-петрографиялық зерттеулер» емес, қазақ тілінің заңдылықтарына сәйкес, «химикалық-технологиялық институт», «физикалық-географиялық үдерістер», «литологиялық-петрографиялық зерттеулер» түрінде тәржімалануы тиіс.» [1, 29-б.].

Қазақ терминологиясында шешілмеген күрмеуі көп түйінді мәселелер жетіп артылады. Тілімізге араб-парсы, латын-грек, ағылшын, француз, неміс және т.б. тілдерден орыс тілі арқылы енгендіктен, орысшаланып кеткен сөздерді кездестіруге болады.

Ғалым Шерубай Құрманбайұлы «терминологияның қалыптасуында шет тілінен енген сөздердің түрліше аударылуы лингвистикалық, психоллингвистикалық тұрғыдан қарастыру екен» дегенді айтады. Интернационалдық сөздер өзге тілдің қатысуымен келіп, тілдік қорымызға қосылды. Яғни, бұл сөздер аударылмай сол күйінде қалған. Мәселен, ағылшын тілінен аударылған мына сөздер: accumulator - аккумулятор, alpha - альфа, alphabet - алфавит, сол сияқты атлас, атом, варваризм, катастрофа, бульдог хаос, фильм, элемент, фильм, минимум, философия [2, 67-б.].

Халықаралық терминдер мен кірме сөздерді қолданғанда немесе оларды қазақ тіліне аударғанда этимологиялық түпнегізіне, семантикалық мазмұнына, грамматикалық құрылымына, түркі тілдеріндегі баламаларына да мән берген жөн. Ангария, анклав, биоцид, депортация, де-факто тану, имплементация, нота, оптация, пролонгация, ратификация, цессия, экстрадиция сияқты сөздердің семантикалық мазмұнына мән беріп көрейік.

Ангария – көлік құрамын, соғыс мақсатында соғысушы тараптың аумағында жүрген біреуінің пайдалануы деп түсіндіріледі. Анклав – бір мемлекеттің аумағының бөлігі, биоцид – халықаралық қылмыс және жаппай жоюды білдірсе, депортация – тұлғаны басқа мемлекетке мәжбүрлеп жер аудару мағынасында қолданылады. Де-факто тану – ресми

тану, имплементация – халықаралық құқықты орындау үшін ішкі нормалардың орындалуы болса, нота – дипломатиялық хат алмасу құжаты, оптация – азаматтық таңдау, пролонгация – халықаралық шартты ұзарту, ратификация – халықаралық шарттың бекітілуі, цессия – екі мемлекет арасындағы келісім, бір мемлекеттің екінші мемлекетке шекарасын беруі, экстрадиция - қылмыскерді ұстап беру деген мағынада қолданылып жүр [3, 5-32-б.].

Жоғарыда айтылған кейбір сөздердің енді этимологиялық түпнегізіне де тоқталып өтейік. Мәселен, депортация сөзінің түп төркініне келсек, латынның deportatio деген сөзінен шыққан. Түбірі - депорт, ациj – жұрнақ, я – аяқталуы. Бұдан әрі deportation – апару, алып кету, қуғын-сүргінге ұшырату деген мағынаны білдіреді. Ал түбірі de деген сөзге келеді, яғни, бөлінуді, жоюды, бір нәрсенің болмауын және әрекеттің аяқталуы деген мағынада қолданылса, portare – жылжыту болып табылады. Аталмыш сөз венгр тілінде kitoloncolas, deportalas деп келсе, белорустар дэпартацыя деп атайды.

Имплементация - түбірі «имплемент», «ациj» – жұрнақ, «я» – аяқталуы. Ағылшын тілінде «implementation» – «орындау, жүзеге асыру» деген мағынаны білдіреді. Мұндағы «implere» – «толтыру», «in» – «в + plere» – толтыру, толықтыру, «ple - pelə» – «толықтыру, толық» деген сөздерден шыққан. Ағылшын тілінде «implementation», украин тілінде «імплементация» деп аударылады.

Оптация – «оп-та-ция» сөзінің түбірі – «опт», «ациj» – жұрнақ, «я» – аяқталуы.

М.Әуезовтың терминологияға қатысты пікірі «Тіл және әдебиет: кешегісі мен бүгінгісі» атты кітапта былайша келтірілген: «Арменияда тек медицинаның өзінен ғана қалыптасқан атаулардың саны 18 мың бопты, правоның атауларынан құралған сөздік 13 мың болып тоқталыпты. Ал Латвияда ғылымдық атаулардың сөздігі 40 мың сөзден құралады», - деп жазғанынан немесе «Қазақтан шыққан инженерлер, дәрігерлер, биологтар, математиктер өз еңбектерін өз тілінде жазып таратпауын немен ақтауға болады.» [4, 210-б.].

Қазақ тілі терминология мәселесі орыс тілінен енген нұсқаның басымдығына ие. Тілімізде қабылданған кірме сөздер Кеңес үкіметі кезінен бастап, дәл осы уақытқа дейінгі кезенді қамтиды. Мәселен, пленка – үлдірік, колонизаторство – отаршылдық, патриот – отаншыл, федерация – құрама, лекция – дәріс, поэма – дастан, методика – әдістеме деп қолданылып жүр. Сол сияқты дипломатиялық терминологияның да өзіндік бағыты бар.

Сыртқы саясат саласындағы терминдер қолданылуының да қазіргі таңда маңызы ерекше екенін айта кету керек. Тәуелсіздік алған жылдардан бастап жаңа терминдер пайда

бола бастады. Елшіліктердің құжаттары мен хаттарында түрлі нұсқадағы терминдер көптеп кездеседі. Бұл орайда ғалымдар сыртқы саясат пен халықаралық қатынастар саласындағы терминдерді біріздендірудің қажеттігін алға тартады.

Филология ғылымдарының докторы, профессор Шерубай Құрманбайұлының осыған қатысты айтқан мынадай мәлімдемесі бар: «Қазіргі терминтануда терминологияны біріздендірудің бес сатысы атап көрсетіліп жүр. Бірінші – белгілі бір тар мамандықтың шеңберінде біріздендіру; екінші – сала шеңберіндегі біріздендіру; үшінші – нақты бір ұлт тілінің шеңберіндегі біріздендіру; төртінші – туыстас тілдер шеңберіндегі біріздендіру; бесінші – тіларалық, ұлтаралық біріздендіру; алтыншы – халықаралық, бүкіл ортақ терминдері бар тілдер арасындағы бар тілдер арасындағы біріздендіру.» [5, 7-8 б.].

Орыс тілі арқылы термин алмасу елімізде бұрыннан келе жатқан терминология саласындағы құрал көздерінің бірі болып табылады. Сол себептен дипломатиялық терминдердің тілімізде орныққандарын қолданысқа енгізу қолайлы болмақ. Мысалы, «террор» сөзі «лаңкестік» деп аударылып жүр. Бұл терминнің түпнұсқасына қарағанда, сөздің мән-мағынасы біршама ауытқып кеткені байқалады. Бір жағынан «террор» сөзі саяси астары бар «қанды қылмыс» дегенді де білдіреді.

Бір айта кетерлігі дипломатия саласы – өзіндік бағыт-бағдарымен ерекшеленетін сала. Олай дейтін себебіміз, халықаралық терминдердің кейбірін ұлттық заңнамада еш аударусыз қалдыру, көп жағдайда сапасыз аударманың болуынан сақтайды.

Кейбір ғалымдар халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, дипломатиялық терминдердің аударылмайтынын алға тартады, бұл дегеніміз, саяси терминдерді қолдану барысында сәйкессіздіктерге жол бермеу үшін сыртқы саясат саласындағы терминдерді сол қалпында беру қажет деген сөз. Мәселен, референдум, оппозиция, депутат, Конституция, Сенат және т.б.

Іс-тәжірибе көрсеткендей халықаралық қатынас саласына қатысты құжаттарды аударуды қазақ тіліндегі мәтін жүйесінде пайдалану керек. Бұл бір жағынан дипломатиялық терминдерді аударуда қиындық келтірмейді. Кейбір сөздердің аударылмай, сол күйінде қалып жататыны да бар: делегация, конвенция, декларация, конгресс, консорциум, ротация.

Заң терминдерінің қалыптасуындағы аударманың рөлі маңызды. Халықаралық құжаттарда кездесетін терминдердің бірі «уголовное преступление» деген сөз тіркесінің сөзбе-сөз аудармасы «қылмыстық қылмыс» деп аударылады. Мағынасы бойынша 2014 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі мәтінінде берілген қылмыстық қудалау (айыптау) /уголовное преследование (обвинение)/, қылмыстық құқық бұзушылық /уголовное правонарушение/, қылмыстық жазаланатын іс-әрекет /уголовно-наказуемое деяние/ ұғымдары жақын келеді¹. Бұл жерде тура аударылғанына қарағанда, мағынасына қарай аударған дұрыс болады.

Заң лингвистикасы деген болады. Заң терминдерінің мемлекеттік тілде дұрыс түзілуінен, яғни оның лексикалық нормасының құқықтық нормамен өзара үйлесуінен басталуы тиіс. Заңның құқықтық мазмұнының түсінікті әрі нақты болуы да осыған байланысты. Мемлекеттік тіліміздегі баламасын жасау тәсілі заңнама лингвистикасының терминологиялық сипатын бір қырынан танытады².

Қолданыстағы заңнамада кездесетін аудармаларға қатысты төмендегіше мысалдар келтіріп, оларды зерттеп, кейбір сөздердің дұрыс аудармаларын ұсынып көруді жөн көрдік.

Бала асырап алу ұғымы мағынасы жағынан «Үй», «Жанұя», «Туыстық» сияқты жалпы түсініктермен байланысты. Үй – әлем бейнесінің маңызды бөлшектерінің бірі, адам тұрмыс-тіршілігінің бар саласын шоғырландыратын ерекше өркениет кеңістігі. Бала асырап алудың басты міндеттерінің бірі баланы Үймен қамту, оны отбасы әлеміне қосу болып табылады. Бала асырап алу адамның «Үйінің» мәнді-мағыналы толықтырылуын қалыптастыратын, оның құрамды көрінісін түзетін «Жанұялы» болуын қамтамасыз етеді.

О.Н. Зайкованың «Усыновление как социокультурное явление» тақырыбындағы диссертациясында берілген «усыновление» («бала асырап алу») терминінің мәні мен шығу тарихына шолу жасап өтейік³.

«Усыновление» («бала асырап алу») терминінің мәні мен шығу тарихы осы сөздің «сын» («ұл») және «явление» деген екі түбірден жасалғанын көрсетеді. «Явление» сөзі «осы, нағыз, шын, шынайы, шынында» деген мағынаны білдіретін «явь» сөзінен шыққан. Сол себепті бала асырап алу ұлды не қызды

¹ 2014 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231/> 22.10.2018 жылғы жағдай бойынша.

² Заң лингвистикасы және терминдер//Толығырақ: <https://egemen.kz/article/161267-zanh-lingvistikasy-zhane-terminder>.

³ Усыновление как социокультурное явление. Ольга Николаевна Зайкова // Диссертации по гуманитарным наукам - <http://cheloveknauka.com/usynovlenie-kak-sotsiokulturnoe-yavlenie#ixzz5VTfH8e3m>

занды, шынайы, ашық ету қажеттілігі туындаған жағдайларда пайдаланылды. «Усыновление» мен «сынонец» (племянник) сөздерін салыстыру бала асырап алудың інінің не ағаның ұлдарына (қыздарына) қатысты қолданылғанын пайымдауға негіз болады.

Соңғы кезде «адопция» (латынша «adoptio» - «усыновление») термині бала асырап алудың синонимі ретінде қолданылып жүр. «Народы и религии мира» энциклопедиясында адопция – жасанды туыстықты белгілеудің түрі, жеке тұлғаны немесе бірнеше адамды қандай да бір туыстық топқа немесе жанұяға қосу деген анықтама берілген.

Бала асырап алу «туыстық» ұғымының көмегімен де жиі айқындалады. Бала асырап алуды жасанды туыстықтың түрі ретінде қарап, «жасанды» сөзін астарында «туыстық байланыс жоқ» деген мағына жатқан атауы ғана деп түсіну керек. Бала асырап алу әлеуметтік туыстықтың ерекше түрі бола тұрып, мәні биологиялыққа теңелген «туыстықтың өркен жаюын» білдіреді.

А.Құрманғалиеваның «Туыстық атауларының ерекшеліктері» еңбегінде қандас туыстық терминдерін қарастыруды семантикасы кең әрі ер - әйел оппозициясын да бейнелейтін «ұл» мен «қыз» терминдерінен бастаған. Себебі олар жалпы түркі тілдерінің барлығында бар және көне ескерткіштерде де, қазіргі түркі тілдерінде де семантикасы тұрақты⁴.

Ұл термині көне түркі ескерткіштерінде де, оғыз тобы тілдерінде де «оғул» түрінде ұшырасады. Ұйғыр тілінде «oqul», хакас, тува, шор тілдерінде «оол», ал якут тілінде дауыссыздың түсуіне байланысты дифтонг пайда болып «уол» түрінде пайдаланылады. Қыпшақ тілдерінде «о > у» → ул», ал татар, башқұрт, қазақ, қарақалпақ тілдерінде бастапқы (у)-дың созылыңқылығы мүлде байқалмайды деуге болады. Алтай тілінде «уул», өзбек тілінде әдеби нормаға сай «уғил», чуваш тілінде «ывал» түрінде айтылады.

Ескі дәуірдегі ескерткіштерде «оғул» түбірінің өзі кең мағыналы болған. Ол Ибн-Муханна сөздігінде «бала, тұқым», М.Қашғари сөздігінде «quz ogul, quz oqlan», мұндағы «оғыл, оғлан» сөздері «тұқым, бала» мағынасында беріліп тұр.

Сонымен, тірі жан-жануардың бәріне ортақ «бала, тұқым» деген бастапқы кең мағынада қолданылған «оғұл, оғлан, оғлақ» сөздерінің мағынасы кейіннен тарыла бастады да, нақтылана берді. Қазіргі кезде туыстық термині ретінде тұрақталды.

Қыз термині жалпытүркілік атаулар құрамына кіреді және барлық қазіргі түркі тілдерінде «қыз» мағынасында ұшырасады. «Қыз» ұғымы тува тілінде «уруг» терминімен берілсе, әзербайжан, түркімен тілдерінде «гыз», чуваш тілінде «хыр», якутша «кыыс» деп беріледі. Қыз термині күрделі терминдер құрамына кіреді: «қыз кардаш - «қыз қарындас», «қыз оғул» - «қыз, бойжеткен», «оғул қыз» - «балалар». Башқұрт тілінде «qïd qïrqïn» - «қыз, қыз-қырқын». «Қырқын» бұрынғы заманда «күн, тұтқын қыз» мәнінде болған. Бұл туралы М.Қашғари сөздігінде бар.

2011 жылғы 26 желтоқсандағы «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі (бұдан әрі - Неке кодексі) 1-бабының 9) тармақшасында «бала асырап алу (усыновление (удочерение))- нәтижесінде шығу тегі бойынша туыстарының құқықтары мен міндеттеріне теңестірілетін жеке мүлдік емес және мүлдік құқықтар мен міндеттер туындайтын сот шешімі негізінде баланы (балаларды) отбасына тәрбиелеуге берудің құқықтық нысаны» деген ұғымды білдіреді. Бұл ретте «усыновление (удочерение)» сөздерінің қазақ тіліндегі аудармасы «бала асырап алу» деп алынған⁵.

Осы Кодекстің 1-бабы 2-тармағында берілген «усыновление (удочерение)» ұғымы «бала (қыз) асырап алу» деп түсіндірілген. Бұл жерде аударманың аражігін ажыратса, «усыновление» сөзінің аудармасы «бала асырып алу», «удочерение» сөзінің аудармасы «қыз асырап алу» екенін байқауға болады. Ал Неке кодексінің 155-бабында «пасынков и падчериц» деген сөздер «өгей ұлдар мен өгей қыздар» деп аударылған. Сонымен қатар Неке кодексі 13-тарауының тақырыбында және кейбір баптарында «усыновление ребенка» («усыновление детей») деген сөздер «бала асырап алу» («балаларды асырап алу»), яғни «усыновление» сөзі «асырап алу», «ребенка» («детей») сөзі «бала» («балалар») деп аударылған.

Неке кодексінің 1-бабы 8) тармақшасында «бала (балалар) - он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам» деген ұғым берілген.

Осы Кодексте және жалпы алғанда «ағалары мен апаларының өздерінің кәмелетке толмаған туған інілері (қарындастары) мен сіңділерін күтіп-бағу жөніндегі міндеттері» деген тақырыбында орыс тіліндегі «братьев и сестер» сөздері ерекшелігіне қарай аударылған.

Жоғарыда айтылғанның негізінде «усы-

⁴ Туыстық атауларының ерекшеліктері. А.Құрманғалиева //http://www.rusnauka.com/3_ANR_2015/Philologia/3_186370.doc.html//.

⁵ 2011 жылғы 26 желтоқсандағы «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518 // 22.10.2018 жылғы жағдай бойынша.

новление (удочерение)» сөздерін «ұл (қыз) асырап алу», яғни «усыновление» сөзін «ұл асырап алу», «удочерение» сөзін «қыз асырап алу» деп аудару ұсынылады.

Неке кодексінің 91-бабы 2-тармағында «...кәмелетке толған адамдар бала асырап алушылар болуы мүмкін» (усыновителями могут быть совершеннолетние лица), 69-бабында «кәмелетке толмаған ата-аналардың» (несовершеннолетних родителей), сондай-ақ 138-бабы 1-тармағында «кәмелетке толмаған балаларын», «кәмелетке толған балаларын» деп кәмелетке толған не толмаған адамды, ата-ананы, баланы атап көрсеткен.

Дегенмен, Неке кодексінің 67-бабы 1-тармағында, 122-бабы 3-тармағында, 130-бабы 3-тармағында «несовершеннолетний» сөзі «кәмелетке толмаған бала» деп, ал 2014 жылғы 5 шілдедегі Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы»⁶ және 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодекстерінде⁷ осы сөз «кәмелетке толмаған адам» деп аударылған.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабы 3-тармағына сәйкес «Кәмелетке толған еңбекке қабілетті балалар (совершеннолетние трудоспособные дети) еңбекке жарамсыз ата-анасына қамқорлық жасауға міндетті». Сонымен қатар қолданыстағы заңнамада баланың - он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам деп түсіндірілгенін жоғарыда айтып өттік⁸.

Негізге келтірілгендерге сүйене отырып, «несовершеннолетнее лицо» сөздерін «кәмелетке толмаған адам», ал «несовершеннолетний» сөзін «кәмелетке толмаған бала» деп аудару ұсынылады.

Заң саласына қатысты көптеген терминдер өз саласында ғана емес, күнделікті өмірде де жиі қолданылып жүр. Мәселен, «услуга» сөзі «қызмет» деп аударылады. Ал «государственная служба», «государственная услуга» сөздерінің мағынасы әртүрлі болғанымен, «мемлекеттік қызмет» деген сөзбе-сөз аудармасы бірдей. Дегенмен мағынасына байланысты «государственная услуга» сөздері «мемлекеттік көрсетілетін қызмет» деп аударылатынын байқаймыз.

Қолданыстағы заң саласына қатысты терминологиялық сөздерден мысал келтіре кетейік. «Дикая» - вира, - «жабайы» вира, формула «жиро» - «жиро» формуласы сөз тіркестері сөзбе-сөз аударылған. Сол сияқты вар-

рант сладской – қоймалы варрант, динамика преступности – қылмыстық динамика, юридическая конфликтология – заңи конфликтология, легация – легация деп аударылып жүр [6; 7-8 б.].

Әзірленген негізгі құжат түрі заң жобаларына сәйкес ресми тілде әзірленеді. Ал заң жобасының бастапқы әзірленген ресми тілдегі нұсқасына сараптама жүргізіліп отырады. Маманның белгілі терминдер мен сөз тіркестерін негізге ала отырып аударған құжаттары заң техникасына сай негізделеді. Құжатты әзірлеуде мәтіннің бұрмалануы, құқықтық норма мазмұнының ашылмауы, терминдер мен ұғымдардың әртүрлі баламаларының пайда болуы, аударманың сапасыздығы, мәтіндердің сәйкессіздігі деген басты мәселелерге назар аударылады. Заң жобаларын заң техникасына сәйкес келу тұрғысынан да, лингвистикалық талдау тұрғысынан да сараптаудан өткізсе, заң жобасы, халықаралық шарттар, басқа да актілер мәтіндерінің дұрыстығы толық қамтамасыз етіледі. Басты себеп, құжаттардың ресми тілдегі нұсқасының дұрыстығы жан-жақты талқыланады әрі толық сараптамадан өтуі қадағаланады.

Бүгінгі таңда қазақ тілінде жаңа сөздер мен тіркестерді заң саласына енгізу күн тәртібінен ауытқыған жоқ. Мәселен, заң әліппесі – азбука закона, заңдар топтамасы – блок законов, заңды рецидив – рецидив легальный, заңи конфликтология – юридическая конфликтология, заңсыз сыйақы алу – получение незаконного вознаграждения және т.б. Аталған терминдердің елімізде тәуелсіздік алған кезден бастап қолданысқа енгізілгені белгілі.

Жиырмасыншы ғасырдың басында қазақ қоғамындағы әкімшілік орындарында қолданылған терминдер жайлы да айта кетейік. Атап айтатын болсақ, «бұйрық-жарлықтары» «повеление и указы», «указы» деп аударылып жүрді. «Мұның біріншісі түркі тілдерінде ежелден келе жатқан «ярук, ярлук» «жарығ, жарлық» сөзі де, екіншісі - осы мағынаны білдіретін араб сөзі, бұл көбінесе хан, сұлтан, қазылар тарапынан берілетін указға сай келеді. «Фарман» сөзі «пәрмен» түрінде халық тіліне де енсе керек, мәселен, «Патшадан пәрмен болған соң («Қамбар»)», бұл сөзді Н.И. Ильминский де 1861 жылғы сөздігіне енгізген: пәрмен - повеление [7, 31-б.]. Қазіргі кездегі ресми құжаттарда положение - ереже, распоряжение - өкім, приказ - бұйрық, тюрьма - абақты деп аударылады.

⁶ 2014 жылғы 5 шілдедегі «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының кодексі // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235/> 31.10.2018 жылғы жағдай бойынша.

⁷ 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226/> 22.10.2018 жылғы жағдай бойынша.

⁸ Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000/> 22.10.2018 жылғы жағдай бойынша.

Тіл маманы Рәбиға Сыздықова терминологияға қатысты көптеген зерттеу еңбектерін жазған. Кеңестік дәуірде кездесетін терминологияға байланысты ұғым атауларына көп мән береді. 1920-1960 жылдары «тыңайтқыш», құнарландырғыш»; «қосымша құн», «түсер құн»; «басылу», «басылым»; «оқушы», оқырман»; «азамат соғысы», «азаматтық соғыс»; «жұмыскер», «жұмысшы» деген нұсқалардың қолданылуын да тілге тиек еткен. Ғалымның терминологияға қатысты айтқан пікірі мынадай: «Әсіресе заң-законға қатысты ресми құжаттарда заң терминдері, негізінен, қазақша қалыптаса бастаған. Бұған осы саладағы ұғым атауларының бұрыннан қазақтардың әдет-ғұрып заңы («Обычное право») бойынша жасалып, тұрақталып қалғаны үлкен себепкер болады. Олар: дау, бітім, билік, кеңес (заседание), айғақ, құн, жаза, жауапкер, іс қорғау (защита), тергеу (судопроизводство), мойнына алу (признание), даугер, тоғыз, бір тоғыз, төре, төбе басы, шығын, тергеу, іс қорғау, іс (дело служебное) сияқты сөздер. Бұл саладағы қалыптасқан терминдердің ішінде бұрыннан келе жатқан араб-парсы тілдеріндегі сөздер де, жаңадан еніп, едәуір тұрақталып үлгерген орыс тіліндегі сөздер де бар. Олар: куэ (h), куэ (h) лік, күнә, кефіл...кепіл'арз, салауат айп/ай-ып, шарі'ат/шариғат, міндетті істер (обязанности), содья мировой содья, сот, закон, статья, қызмет (служба), падсалық қызмет (государственная служба), общество (население), түрме, сот, каталешке, пауерени (поверенный), залок, адуакат /адбекет т. б.» [7, 251-б.].

Қазіргі технология мен ғылымның нағыз дамыған кезінде тілдің қоғаммен бірге дамып, өзге тіл сөздерінің енуі арқылы жаңа сөздермен толығып отыратыны табиғи заңдылық. Осыған орай жаңа терминдер ұғымына «Уикипедия» ашық энциклопедиясы негізінде⁹ анықтама бере отырып, осы мәселе барысына тоқтала кетейік.

Белгілі бір мекеменің және оған жиналғандардың басқосуын «дөңгелек үстел», «конференциялар» деп, ал білімін жетілдіру үшін бас қосқандардікін «курстар», «семинар», «лекция» деп атайтын болған. Бұл атаулар қазіргі кезде де қолданылып жүр. Мәселен, конференция латынның «confero» «бір жерге жинау» деген сөзінен шыққан. Конференцияның бірнеше түрі бар: ғылыми конференция, баспасөз конференциясы, бизнес конференция және т.б. Ал, «лекция» сөзі латынның «lectio» деген сөзінен жасалып, «оқу» деген мағынаны білдіреді. Сонымен қатар «семинар» сөзі латын тілінің «semen» (дән) сөзінен жасалған «seminarium» сөзінен шыққан, тура

мағынасында «көшетжай, тәлімбақты» (рассадник, питомник), ауыспалы мағынасында «мектепті» білдіреді, оған жоғарғы оқу орындарында оқытушының басшылығымен өтетін топтық практикалық сабақ немесе қандай да бір арнаулы даярлықты, біліктілікті арттыру мақсатында өткізілетін топтық жұмыс деген анықтама беріледі.

Нетворкинг – ағылшын тілінен аударғанда, net – желі + work – жұмыс жасау, пайдалы байланыс деген мағынаны білдіреді. Яғни, әлеуметтік және кәсіби бағыттағы мәселелерді (баланы бақшаға орналастыру, жұмысқа орналасу және т.б.), іскерлік мәселелерін (клиенттер табу, инвесторларды тарту, ең үздік қызметкерлерді жалдау және т.б.) барынша жылдам әрі тиімді шешуге арналған жоба. Оның астарында сенімді әрі ұзақ мерзімді қарым-қатынас пен өзара ықпал ету жатыр.

Белгілі ғалым-жазушы Алексей Бабушкин нетворкингті 3 түрге бөледі: а) өнімділік деңгейі – адамның жаңа байланыстарды орнату мен дамыту нышандары; ә) стратегиялық деңгейі – бұл кезең танысуды белгілеу мақсатын нақты түсіну арқылы сипатталады; г) философия деңгейі – адамдық қарым-қатынас құндылығы туралы терең түсінікпен сипатталады.

2012 жылдың 2 шілдесінен бастап Ресейде «Ресейдегі нетворкинг күні» атты іс-шара өткен болатын. Ресейде нетворкингтің өтуі 4 мемлекетпен байланысып жатыр. Олар Қазақстан, Беларусь, Швейцария және Ұлыбритания.

Бұл термин елімізде замануи терминдердің бірі ретінде қолданысқа енгізілуде. Жүргізілген зерделеу барысында 2018 жылғы қазан айындағы жағдай бойынша осы жаңа терминдердің кейбір елдердің баспасөз беттерінде, жекелеген құжаттарында, халық арасында қолданылатыны, ресми бекітілмегені анықталды, сондай-ақ ТМД елдері заңнамаларының дерекқорында¹⁰ кездеспеді. Алайда, елімізде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 03 сәуірдегі «Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» № 115 бұйрығында 11-сынып оқушылары үшін «Кәсіпкердің жеке қаржылық сауаттылығы мен өзін-өзі алға жылжытуы» бөлімінің «Нетворкинг (іскерлік байланыс орнату)» бөлімшесінде осы сыныпта білім алушылардың білім нәтижесі: 1. Адамдармен қарым-қатынастың сенімділігі әрі ұзақ мерзімділігінің және өзара көмек көрсетудің маңыздылығын түсінуі; 2.

⁹ «Уикипедия» ашық энциклопедиясы // <https://kk.wikipedia.org/wiki/>

¹⁰ ТМД елдері заңнамаларының дерекқоры // <http://base.spinform.ru/>

Жеке жұмыстарының шешімі үшін кәсіби қатынас әлеуетін пайдалану мүмкіндігіне қатысты өз көзқарасын білдіруі деп көрсетілген¹¹.

Ал, нетворкинг АҚШ-та өте жақсы дамыған. Оған негіз ретінде Маргарита Акуличтің «Нетворкинг и коворкинг в бизнесе и маркетинге» атты еңбегін алуға болады. Онда нетворкинг адамдардың бір-бірімен қатынас жасауына бағытталған және кез келген бизнестің ажырамас бөлігі болып табылады деп түсіндірілген. Мысалға АҚШ-ты алсақ, осы елде нетворкингті мектеп жоспарының бір бөлігі ретінде мектепте үйретеді. Оқушыларды өзін таныстыруға, өзі туралы айтуға, ойын білдіруге, басқа адамдарға көмектесуге үйретеді. Осындай машықтар нетворкинг пен тәрбие беруде негізгі бола отырып, кейіннен күнделікті дағдыға айналып кетеді.

Нетворкингтің міндеттер кешеніне, ең алдымен тиімді тәжірибе мен ақпарат алмасу міндеті қойылады. Оның мағынасына «жүз теңгең болғанша, жүз досың болсын», «жең ұшынан жалғасу» сияқты мақал-мәтелдер сәйкес келеді. Инвестор немесе басқа қажетті бизнес-тұлғаны табу үшін нетворкинг шеңберінде байланысты дамыту өте пайдалы. Егер АҚШ-ты алатын болсақ, бұл елде ең бастысы байланыс болып саналады. Нетворкингке өз кезегінде білім мен машыққа салынатын капитал ретінде қарауға болады¹².

Осы сияқты кейбір жаңа терминдердің анықтамаларына да қысқаша шолу жасап кетейік.

Стартап – ағылшын тілінен аударғанда start-up – іске қосу, бастап кету деген мағынаны білдіреді. Жоғары технологиялардың дамуын ескере отырып, жаңа жобаларды high-tech стартап деп те атайды. Бұл терминді барлық салаларға қолдануға болады, бірақ көбінесе IT және интернет-жобалар бағытында қолданылады. IT саласында жаңа пайда болып келе жатқан немесе құрылуы жоспарланған компанияларды стартап деп атайды.

АҚШ-тың кәсіпкері Стивен Бланк осы бағыт бойынша өзінің әдісін қолданған болатын. Стартаптардың жаңғыртылатын және масштабталатын негіздемесін ала отырып, кәсіби бизнеспен айналысатын мамандарға жаңа үлгісі ұсынылады.

Вебинар – онлайн конференцияны немесе онлайн режимде жасалған жиынды айтады. Ағылшын тілінен аударғанда «желілік» деген мағынаны береді. Бұл жағдайда көбіне бір адам белгілі тақырыпта вебинер өткізіп,

басқа қатысушылар онлайн режимде көріп отырады. Әртүрлі бағыттағы идеялар ұсынылады. Жиынның бұл түрі бір жағынан уақытты тиімді пайдалануға себебін тигізеді.

Митап – ресми емес кездесу. Бұл жерде бас қосуға жиналғандар өз ойында жүрген пікірлерімен бөліседі. Соңында адамдардың ойы бір-бірімен алмасып жатады. Митаптар аясында мамандар мен қатысушылар бірқатар анықтамаларға қатысты өз ойларын еркін білдіре алады.

Мастер-класс – ағылшынның «master class», немістің «Meisterkurs, Musikpädagogik», француздың «Classe de maître» деген сөздерінен шыққан. Шығармашылық қызметтің белгілі бір саласының маманы жүргізген практикалық дағдыларды жетілдіру үшін өзіндік оқыту әдісі болып табылады.

Акселератор – басқа компанияларға көмектесу үшін жұмыс жасайтын компанияны айтады. Акселераторлар тұрғындарға бизнес-модельді жетілдіруге, қажетті байланыстарға қол жеткізуге және сату көлемін арттыруға көмектесетін құрылымдық бағдарламаны ұсынады.

Блокчейн – ағылшынның «blockchain, block chain» деген сөздерінен шыққан. Мағынасы бойынша белгілі бір ережелерге негізделген ақпаратты қамтитын тұрақты блоктар тізбегін білдіреді. Қағазға жазылатын деректердің барлығын blockchain-ге де жазуға болады. Бір ерекшелігі blockchain-де жазбаны қолдан жасауға, өшіруге, жасыруға болмайды. Өйткені кез келген адам blockchain деректерін, олардың мазмұнын орындаушы рұқсат еткеннен кейін ғана көре алады.

Коммит – мәмілені табысты аяқтау үшін SQL транзакциясын басқару туралы мәлімдеме болып табылады. Көптеген ақпараттарды жазу, жалпыға ортақ міндеттемелерді қарастыру кезінде қолданылады. Коммит жазудың өзіндік үлгісі бар. Ең негізгі мәлімдемесі ретінде бастысы «Не істеу керек?» деген мәселеге назар аударылады.

Хакатон – ағылшын тілінен аударғанда hackathon, hack (хакер) және (marathon – марафон) әзірлеушілер деген мағынаны білдіреді. Бүгінгі таңда хакетондар хакерге мүлдем жатпайды. Олар тек марафондарды бағдарламалау ісін жүзеге асырады. Кейбір хакетондар білім беру немесе әлеуметтік мақсаттарға арналған, бірақ көбінесе хакетонның міндеті толыққанды бағдарламалық қамтамасыз етуді жетілдіріп отыру болып табылады.

¹¹ Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 03 сәуірдегі «Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» № 115 бұйрығы// http://adilet.zan.kz/rus/docs/V13008424_2/compare// 22.10.2018 жылғы жағдай бойынша

¹² Маргарита Акулич «Нетворкинг и коворкинг в бизнесе и маркетинге»/ <https://books.google.kz/books?isbn=5040881568//>

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауы міндеттерінің бірі - Қазақстандықтардың болашағы – қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруінде екені көрсетілген. Осы Жолдауда Н.Ә. Назарбаев: «Егер біз қазақ тілі ғұмырлы болсын десек, оны жөнсіз терминологиямен қиындатпай, қазіргі заманға лайықтауымыз қажет... Алайда, соңғы жылдары әлемде қалыптасқан 7 мың термин қазақ тіліне аударылған... Осындай аудармаларды негіздеу тәсілдерін қайта қарастырып, терминология тұрғысынан қазақ тілін халықаралық деңгейге жақындату керек» деп¹³, терминология, аударма мәселелері бойынша нақты тапсырмалар берді.

Аталған тапсырмаларды орындау мақсатында жоғарыда келтірілген жаңадан ену үстіндегі заманауи және өзге де терминдердің өзгеріссіз сол қалпында қалып не мағыналық немесе тұлғалық өзгерістермен саралаудан әрі талдаудан өткеннен кейін ғана ресми бекітіле отырып, қолданысқа енгізілуі керек деп тұжырымдаймыз.

Ғалымдар терминдер мен терминологиялық жүйелердің лексикалық ерекшеліктеріне сәйкес былайша ажыратып береді: 1) басқа тілге аудару; 2) басқа тілден енген сөздер (кірме сөз); 3) тұрпат межесінің өзгеруі немесе айқындалуы; 4) мазмұн межесінің өзгеруі немесе айқындалуы; 5) көп мағыналылық; 6) омонимия; 7) синонимия; 8) антонимия.

Тіл мәдениеті – қазақ тіл білімін зерттейтін қоғамдық салалардың бірі. Бұл саланың өзгелерден айырмашылығы – күнделікті өмірде тілді қолдану тәжірибесімен тікелей ұштасып жататындығында. Сол себептен тіл мәдениетінің қалыптасуы оның проблемалары, даму бағыты мен болашағы деген мәселелерге келіп тіреледі. Қазақ тілінің терминологиясы тілдегі мәдениет нормаларының, яғни қолданыс заңдылықтарының қалыптасуын қажет етеді. Тіл мәдениетін зерттеушілер жазба әдеби тіл кезеңінің сұранысын тілдік нормалардың қалыптасуымен, біршама тұрақталуымен, заңдастырылып хатқа түсуімен байланыстырады.

Қозғалған мәселе бойынша айтылғандарды түйіндей келе, кейбір қолданыстағы

терминдердің енуі мен қалыптасуында мағыналық ұқсастықтарды тауып, ұғымдық белгілерін жете зерттеуді қажет ететінін байқадық. Ол үшін терминдерге қойылатын талаптарды ескере отырып, оларды термин ретінде қалыптастырған қолайлы.

Халықаралық терминологияда тіл дамуының оң құбылысын пайдалана отырып, ғылыми терминдік атаулар күнделікті өмірде жиі қолданылып келеді. Терминология процесінде терминдік ұғым дәл, толық берілсе, тілдік норма талабын ақтаған болып шығады. Көптеген өркендеген елдердің халықтарына ортақ, түптамьры латын, грек тілдері болып келетін мындаған терминдерді қазақ тіліне аудару үрдісі кенее түсуде.

Тілдегі өзгерістер сөз мағынасының және құрылымының, атқару қызметінен бөлек, семантикалық мазмұны мен этимологиялық түп-төркіні де ескеріледі. Қазақ тілі терминологиясының халықаралық талаптарын ескере отырып, кірме және төл терминдермен байланысып жатқанын байқаймыз. Аударма барысында негіздеу тәсілдерін қайта қарай отырып, терминология тұрғысынан қазақ тілін халықаралық деңгейге жақындату керек, сонымен өатар терминдердің өзгеріссіз сол қалпында қалуы не өзгеріске ұшырауы саралаудан әрі талдаудан өткеннен кейін ғана ресми бекітіле отырып, қолданысқа енгізілуі керек.

Терминдердің пайда болуы күнделікті өмірде күрделі сұрақ тудырып отыр. Осыған кейбір белгілі ғалымдардың пікірлерін негіздеуге болады: латын және грек формалары қазіргі ағылшын тілінде өзекті мағынаны білдіреді екен. Одан бөлек шығу тегінен басқаша және ерекше дыбысталуымен классикалық тілдердің отаны саналатын Англия мен Америкада да дыбысталуы әртүрлі болып келеді.

Ғалымдар қазақ тіліндегі терминдердің 70 пайызы шет тілдерден, әсіресе роман, грек және латын тілдерінен енгенін айтады. Сол себептен лингвистикалық терминдердің жалпы тіларалық байланыстарын зерттеу, жүйелеу, саралау, салыстырмалы талдау жасауды қажет етуімен бірге төл тілімізде бұл мәселелер шешімін табуды талап етуде. Тіл біліміндегі грек және латын тілінен енген халықаралық терминдерге семантикалық тұрғыдан талдау жасап, мағыналарын ашқан дұрыс.

¹³ Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауы// [http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1800002018//22.10.2018 жылғы жағдай бойынша](http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1800002018//22.10.2018%20жылғы%20жағдай%20бойынша).

ӘДЕБИЕТ

1. Сейітов Н. Терминжасам ісінде қазақ тілінің сингармонизм заңдылығына кереғар сөздерді дұрыс қолдану ережесін жасақтау - көкейкесті мәселе // Терминологиялық хабаршы журналы. - № 1 (47), 2014. - 29-б.
2. Досжан Г.А. Халықаралық терминдерді қазақ тіліне қолданудың семантика-прагматикалық аспектілері. Наука и жизнь Казахстана. Қазақстанның ғылымы мен өмірі халықаралық ғылыми-көпшілік журналы.- № 5-6 (18), 2012. - 67-б.
3. Исаев С.Н., Сейдығалиева Т.Р. Халықаралық жария құқығы бойынша терминдер сөздігі. Оқу құралы - Қарағанды: ҚР ИМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2016. - 34 б.
4. Тіл және әдебиет: кешегісі мен бүгінгі. Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдар жинағы – Алматы: «Арда» баспасы, 2006. - 432 б.
5. Құрманбайұлы Ш. «Дипломатия терминдерін біріздендіру мәселелері»// Сыртқы саясат саласындағы терминдер және қолданылуы – Астана: Ш.Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру-әдістемелік орталығы, 2011. - 72 б.
6. Қазақша-орысша, орысша-қазақша терминологиялық сөздік. Заңтану. Жалпы ред.басқ. М.Б. Қасымбеков, жобаның ғылыми жетекшісі А.К.Құсайынов - Алматы: «Қазақпарат» баспа корпорациясы, 2014. - 532 бет.
7. Сыздықова Р.С. Қазақ әдеби тілінің тарихы. Алматы: «Мектеп», 1984. - 248 б.

REFERENCES

1. Sejitov N. Terminzhasam isinde qazaq tiliniñ singarmonizm zañdylyǵyna kereǵar sözderdi dұrys qoldanu erezhesin zhasaqtau - kōkejkesti masele // Terminologijalyq habarshy zhurnaly. - № 1 (47), 2014. - 29-b.
2. Doszhan G.A. Halyqaralyq terminderdi qazaq tiline qoldanudyñ semantika-pragmatikalық aspektileri. Nauka i zhizn' Kazahstana. Qazaqstannyñ ǵylymy men ōmiri halyqaralyq ǵylymi-kōpshilik zhurnaly.- №5-6 (18), 2012. - 67-b.
3. Isaev S.N., Sejdyǵalievа T.R. Halyqaralyq zharija qūqyǵy boıynsha terminder sözdigі. Oqı qūraly - Qaragandy: QR IM B.Bejsenov atynday Qaragandy akademijasy, 2016. - 34 b.
4. Til zhāne ādebiet: keshegi si men bygini. Halyqaralyq ǵylymi-teorijalyq konferenciya materialdar zhinaǵy. – Almaty: «Arda» baspasy, 2006. - 432 b.
5. Qūrmanbayūly Sh. «Diplomatija terminderin birizdendiru maseleleri»// Syrtqy sajasat salasynday terminder zhāne qoldanylyu – Astana: Sh.Shajahmetov atynday tilderdi damytudyñ respublikalyq ŵjlestiru-ādistemelik ortalyǵy, 2011. - 72 b.
6. Qazaqsha-oryssha, oryssha-qazaqsha terminologijalyq sözdik. Zañtanu. Zhalpy red.basq. M.B. Qasymbekov, zhobanyñ ǵylymi zhetekshisi A.K.Qūsayynov - Almaty: «Qazaqparat» baspa korporacijasy, 2014. - 532 bet.
7. Syzdykova R.S. Qazaq ādebi tiliniñ tarihy. - Almaty: «Mektep», 1984. - 248 b.

